

В.І. Кириленко, д-р екон. наук, проф.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана»

СУПЕРЕЧНОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ І ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Економіка похідна від розвитку технології, психології, культури людей. Тому ніхто не може передбачити як вона буде себе поводити в майбутньому. Звідси випливає, що практично кожне нове покоління має свою економіку, неповторну і притаманну лише їм, їхньому часу існування. Отже необхідно постійно відслідковувати тенденції розвитку економіки, виклики і загрози, які при цьому виникають.

Ключові слова: суперечності, виклики, загрози, тенденції розвитку економіки.

Початок ХХ ст. ознаменувався поступовим переходом світового господарства до якісно нового етапу свого розвитку, а саме – становлення постіндустріального суспільства, основною ознакою якого є **соціальна спрямованість економічних систем**: підпорядкування економічного розвитку завданням розвитку людини. Саме соціалізація економічної системи в постіндустріальному суспільстві формує всім його членам рівні можливості на різних рівнях економічної системи в прагненні до реалізації власних цілей, установок, потреб, мотивів, тим самим забезпечуючи високий життєвий рівень всіх груп і соціальних верств населення.

Базовим чинником розвитку даного об'єктивного процесу є прискорення темпів науково-технічного прогресу, що уможливорює без залучення додаткової робочої сили нарощувати обсяги суспільного виробництва. Виникли нові перспективні економічні пріоритети – гено, робо, інфо, нано (технології) (GRIN). Освіта та наука – це фактори які визначають процес економічного зростання.

Загострення соціально-економічних суперечностей пов'язане здебільшого з якістю влади, лідерства та управління, з розтратою унікальних можливостей високого злету людського духу, ефективна мобілізація якого в переломні моменти історії могла б стати додатковим чинником просування шляхом прогресу. Лідери не здатні надихнути суспільство новими й прогресивними ідеями. Їм ніколи думати про майбутнє, оскільки їхня увага цілком зосереджена на минулому й сьогоденні. Незважаючи на розмаїття й значну кількість партій в суспільстві немає струнких ідеологічних концепцій.

Світ суспільного життя, суспільної діяльності у контексті людини, її ціннісних орієнтирів є ризиковим. Людина і соціум, їх взаємодія завжди були й залишаються ризиковими. Є підстави говорити про їх нероздільність. Сучасне людство досягло такого рівня розвитку, коли жоден технічний, технологічний проект, не кажучи вже про соціальний, не є стовідсотково безпечними. В них завжди наявна складова ризику, вірогідність якого може, за певних умов,

посилюватися. Наявність ризику попереджує суб'єкти життєдіяльності, насторожує і вимагає обережності, глибоких розрахунків, врахування складових ризику, мінімізації можливих втрат та побудови оптимізованого алгоритму дій, спрямованого на досягнення соціальних дивідендів та прибутків. Варто, щоб такі обрахунки передували безпосередньо практичній діяльності.

В 2027 році світ стане радикально іншим. Уже зараз ми переживаємо четверту промислову революцію, яка припускає об'єднання в єдину мережу виробників, розподільників і споживачів товарів. Принципово-важливим явищем нашої реальності є впровадження автоматизованих і роботизованих комплексів, що вивільняють величезну кількість зайнятих у всіх сферах праці. Роботи перемагають і зовсім скоро замінять людей у більшості з них – від водіїв таксі до робітників, зайнятих у промисловості, будівництві й сільському господарстві. За даними World Bank з мільярда молодих людей, які прийдуть на ринок праці в найближче десятиліття, лише 40% знайдуть роботу. Інші 600 мільйонів – залишаться безробітними. Вдумайтесь в цю цифру.

Apple замінила роботами більш 60 тисяч працівників на своїх заводах у Китаї. Amazon розширює мережу супермаркетів, у яких взагалі немає касирів. У США десятками закриваються традиційні магазини. Роботи масово замінюють людей практично у всіх сферах, у тому числі в медицині, освіті, юриспруденції й журналістиці – там, де донедавна вважалося, що замінити людину неможливо. У Китаї під загрозою скорочення виявиться більш 70% робочих місць. Світ буде підданий глобальному безробіттю й зіштовхнеться із проблемою величезної кількості пошуків людей.

Тому конкуренція між людьми за право на роботу, а відповідно за переваги привілеї, що дають, – буде зведена в абсолют. У суспільстві головною цінністю стане затребуваність. Гроші відійдуть на другий план. У затребуваності з'явиться межа, за якою виявиться гігантська кількість людей. Сучасна політична й економічна структури побудовані на тих, хто приносить користь країні, у першу чергу – на робітниках і солдатах. Завтра, коли ці ролі на 100% почнуть виконувати машини, політичні й економічні системи перестануть цінувати людину також високо, як раніше. І якщо люди захочуть продовжувати працювати й повноцінно жити, їм доведеться постійно відкривати в собі всі нові здібності, реагуючи на зміни усе швидше й швидше.

В цілому узагальнюючи суто **соціально-економічні виклики**, їх можна згрупувати так. Це виклики у сфері: охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності людини; освіти; зайнятості і трудового життя; доходів; продовольчого забезпечення; житлово-комунального господарства; аномальної поведінки.

Оскільки виклики пов'язуються з проблемами, які не обов'язково вимагають негайного втручання, то виникає і проблема вибору: вживати чи ні ті чи інші заходи, як реакцію на виклик. Суть проблеми вибору полягає в тому, що не оптимальний вибір може призвести до переорієнтації зусиль держави у сфері національної безпеки (а отже обмежених ресурсів) на розв'язання

другорядних завдань. Однак ігнорувати виклики не можна. Вони можуть перерости в реальні загрози розвитку соціальної сфери.

Метою соціального розвитку є створення в Україні умов для ефективного розвитку людського потенціалу, зростання добробуту населення та формування потужного середнього класу. Соціальний розвиток має бути спрямований передусім на вирішення насущних соціально-економічних проблем, пов'язаних, головним чином, з підтримкою гідного рівня життя населення і доходів, забезпеченням зайнятості, розвитком галузей соціальної сфери, регулюванням трудових відносин, соціальною захистом, пом'якшенням «провалів» ринку, запобіганням соціальних конфліктів. Головною стратегічною метою соціального розвитку є вихід країни на траєкторію стійкого розвитку із зростанням рівня і якості життя усіх верств населення України. Підґрунтям для досягнення цієї мети є:

- досягнення макроекономічної стабільності та створення сприятливих рамкових умов для розвитку підприємництва;

- зняття інфраструктурних обмежень;

- кардинальна модернізація економіки, передусім щодо зменшення розриву у конкурентоспроможності українських підприємств з їх основними промисловими конкурентами;

- підвищення якості трудового потенціалу із досягненням максимального балансу між попитом і пропозицією трудових ресурсів;

- створення ефективно діючої системи створення та використання інновацій для посилення інноваційної складової соціально-економічного розвитку та досягнення високого технологічного рівня реального сектору економіки тощо.

Відповідно, головним вектором соціально-економічної політики України має стати забезпечення розвитку людського потенціалу країни.

Необхідно привернути увагу до того, що на нинішньому етапі розвитку української економіки та суспільства відбувається повтор не самого кращого із сценаріїв розвитку, а саме: в Україні віддають перевагу формуванню фінансової економіки, економіки фіктивного капіталу. Головна небезпека фінансової економіки, яка вторгається в майбутні доходи людей і суспільства, полягає в її нездатності ефективно вирішувати проблеми постіндустріальної цивілізації ХХІ ст.

У ХХ ст. відбулося величезне зростання продуктивності праці й ефективності виробництва. Але це зростання не звалилося з неба й не є результатом посилення експлуатації працівників. Підвищити продуктивність дали можливість гігантське зростання інвестицій в освіту, у фундаментальну й прикладну науку, у культуру, у соціальне забезпечення, насамперед в охорону здоров'я та у пенсійне забезпечення старості.

Щоб перебороти проблеми фінансової економіки, необхідно вирішити два завдання: усунути саму (послабити роль) фінансову економіку як таку; заснувати на її місці постіндустріальний устрій який найбільш відповідає реаліям сучасної цивілізації. Про те, що постіндустріальний устрій із себе

представляє – написано багато. Відзначимо його риси в самому загальному вигляді. В економіці – це **три сектори: приватний, колективний і державний**. Відповідно необхідний ринок як механізм регулювання. Але він виникає й без державного регулювання. Оскільки в економіці діють різні незалежні суб'єкти, то політичною надбудою може бути тільки демократична держава, тому що із стародавніх часів відомо, що кращою формою узгодження інтересів є демократія.

Оскільки державне регулювання виражає інтереси всього суспільства, то це – соціально орієнтоване регулювання й економіку постіндустріалізму можна визначити як соціально орієнтовану ринкову економіку. У соціально орієнтованій ринковій економіці розподіл ділянок між трьома її секторами не довільне, а визначене об'єктивними факторами. Приватний сектор охоплює види економічної діяльності та виробництва, які орієнтовані на врахування попиту, на конкуренцію підприємств, на те, хто бажає заробляти більше, хто відрізняється заповзятливістю, готовий ризикувати. Колективний сектор – акціонерні компанії, кооперативи та ін. припускає більшу стабільність, сталість і стабільність, гарантованість доходів, певну очікуваність цих доходів. У державному секторі зосереджується те, що або не вигідне самому приватному сектору, але необхідне суспільству.

Співвідношення трьох блоків постіндустріальної економіки не статичне, а динамічне, рухливе. Але завжди жоден з них не може стати пануючим. Якщо панує приватне – країна скочується до фінансової економіки. Якщо державне – до державно-бюрократичного соціалізму. Якщо колективне – будуть втрачені динамізм і турбота про майбутнє. Потрібні співробітництво й конкуренція трьох секторів.

На початку ХХІ ст. й у доступному для огляду сьогодні майбутньому Україна може вижити й процвітати тільки як Україна постіндустріальна. А різні погляди на майбутній постіндустріалізм України можна й потрібно буде обговорювати й погоджувати демократичним шляхом, в обстановці гласності та вільних виборів.